

interjú

Marik Sándor

A maradandóság és az állandóság szimbóluma

Beszélgetés dr. Nagy Ferencel, a Megyei Levéltár igazgatójával

Betölti életének 64. évét, vezetői megbízatása az év végén lejár, és nem pályázik a negyedik ciklusra. A Megyei Levéltár igazgatója az idei megyenapon jelentős elismerést kapott, számára a közgyűlés „az oktatás-nevelés területén kifejtett kiemelkedő tevékenységéért Kiss Áron kitüntető díjat adományozott”. Az ibrányi tanári és a nyíregyházi járási szakfelügyelői évek után 1984-től dr. Nagy Ferenc különböző munkakörökben meghatározó résztvevője a megye kulturális életének. Naptára októberig zsúfolt, novemberben szabadságra megy, hogy aztán átadhassa székét utódának. Negyven éve ismerjük egymást, húsz éve munkáink révén is kapcsolatban vagyunk – nehéz lett volna magázódnunk.

– *Tösgyökeres ibrányinak tartod magad, holott Nyíregyházán születél. Mi történt születésed idején?*

– 1944-ben általában valóban Ibrányban születtek a helyi gyerekek, de édesanyámnál komplikációk léptek föl, amelyek később valóságnak bizonyultak. Ezért behozták a nyíregyházi kórházba. Ikerterhessége volt ugyanis, de végül egyedül születtem meg élve. Egyhetes voltam, amikor hazaengedték, s bár kedvelem Nyíregyházát, ahová munkám is köt, Ibrányt tartom szülőfalumnak, -városomnak, ott érzem magam otthon, oda kötődöm a rokonság által is.

– *Nehéz körülmények közé születél, ami csak fokozódhatott, mert édesapád korán meghalt. Erről a kilencvenes években tudhattunk meg részleteket, amikor megszorodtak a szlovákiai Várhosszúrétre tett utazásaid. Beszélnél e fájdalmas emlékekről?*

– Kéthetes voltam, amikor édesapám néhány napos szabadságot kapott, és a frontról hazajöhetett megnézni újszülött gyermekét. Alakulatuk abban az időben Rozsnyó környékére települt, oda is ment vissza néhány nap múlva. Többet nem láttuk. Hátra maradt iratait egy bajtársa küldte haza közvetítő útján, így halálának pontos helyéről, idejéről, körülményeiről a család nem tudott meg részleteket, édesanyám sokáig nem is hitte, hogy meghalt. A háború végén már nem volt megbízható nyilvántartás az elhunyt katonákról. Akkoriban együtt laktunk nagyszüleimmel,

számomra nagyapám pótolta a családfőt. Gyerekként olyankor rögzült bennem a végzetes hiány, amikor focizás közben valamilyen sérelem esetén társaim azzal zártak le vitákat, hogy „majd megmondom az apukámnak...”, és ha velem történt valami igazságtalanság, nekem nem volt kinek megmondanom. A csonka család nehéz körülmények között élt. Édesanyám sok évvel később, beletörődve a megváltoztathatatlanba, férjhez ment újra. Tiszteltem nevelőapámat, aki sajátjaként egyengette sorsomat.

– Édesapám haláláról csak felnőtt koromban, ötven évesen tudtam meg a teljes igazságot. Valahol belül mindig foglalkoztatott, minden könyvet megvettem, ami a második világháborúról szólt, remélvén, hátha valami konkrétumra bukkanok. Sok levelet írtam a Rozsnyó-környéki településekre, de a hivataloktól nem kaptam választ. Végül a rozsnyói római katolikus pap, Ibos Ferenc információja csillantott meg némi reményt: a háború végnapjaiban Várhosszúréten, a krasznahorkai vár szomszédságában sok áldozatot követelő harcok dúltak, több, mint két hétig húzódott itt a frontvonal 1945 januárjában. A templomkertben több, mint száz német és magyar katona sírjait gondozzák a helyiek. Természetesen elmentem (el is tévedtem, nem ismertem fel, hogy a *Krásnohorská Dlhá Lúka* azonos az általam keresett Várhosszúréttel), de még évek teltek el, amíg a szemtanúk megnyíltak, s megnyertem olyanok bizalmát is, akik eltemették édesapámat. A tömegsír mellett megmutatták az ő különálló sírhantját. Kiderült: a magyar katonák völgyben álló gulyáságyújának füstjét meglátva kezdtek tüzelni a hegygerincről a román katonák, s egy gránát sebezte halálra édesapámat. Aznap ő volt az egyedüli áldozat..., ezért a külön sír.

– *Hogyan dolgoztad fel e megrázó emlékeket?*

– Hosszú ideig jártam a helyszínre, és amikor minden biztos volt, elvittem édesanyámat is a sírhoz. Felvetődött a családban az is, hogy kihantoljuk, és hazahozzuk édesapám földi maradványait. Aztán mégis úgy döntöttünk, hogy nyugodjék ott békében, ahol sírját a helyiek már ötven éve ápolják. Vittünk oda egy marék földet itthonról, a szülőföldről, és azóta évente többször ellátogatunk oda. A német katonákat később közös sírba újratemették – a történetet megírták a helyi lapok –, a magyar hősi halottak emlékére pedig kopjafás emlékművet emeltek, Ullmann István falfaragó-művész alkotását, az avatásra meghívtak engem is. Sok szép emberi kapcsolat szövődött, amely később kiterjedt a két településre, Ibrány ma már Várhosszúréttel testvérvárosa, engem pedig az idén Várhosszúréttel díszpolgárának választottak. Delegációk jönnek-mennek, gyerekek táboroznak itt és ott, mindkét település jeles rendezvényein ott vannak a másik képviselői, legyen az fesztivál a krasznahorkai vár árnyékában, vagy gulyásfőzés Ibrányban.

– *Mondhatjuk azt, hogy édesapád sorsának alakulása keltette fel az érdeklődésed a történelem iránt?*

– Ez alighanem csak közvetve lehet igaz. Édesanyám villamosmérnöknek, de legalábbis technikusnak szánt, ezért is felvételiztem Miskolcon a villamosipari technikumba. Az iskolába fel is vettek, a kollégiumba azonban nem. Az albérletet viszont nem tudtuk fizetni, így kerültem az utolsó pillanatban a nyíregyházi Vasvári Pál Gimnáziumba. Az első év végén hét tárgyból volt kettesem, mert direkt nem tanultam. Csupán történelemből voltam négyes, de ez sem édesapám emléke miatt, hanem Drégely Lászlóné tanárnő óvó gondoskodása eredményeképpen. Egyedül ő

látta meg bennem, hogy többre vagyok képes. Óriási erőfeszítésekbe került azután, hogy tanáraimmal feledtessem az első évfolyam rossz jegyeit, amelyek még sokáig kísértettek. Többszörösen meg kellett szenvedni minden jobb osztályzatért, hogy negyedekre elfogadható bizonyítvánnyal érettségizhessek. Egyébként volt abban valami, hogy édesanyám műszaki pályára akart adni. Szeretek fürni, faragni, barkácsolni, építeni, a ház körül bármit szívesen megcsinállok. A középiskolai évek azonban más irányt adtak az életnek, és érettségi után már a frissen megnyílt nyíregyházi Pedagógiai Főiskola magyar-történelem szakára felvételiztem. Mentem Margócsy tanár úr után, aki már a gimnáziumban is tanított.

– Első generációs értelmiségi lettél. Meg sem fordult a fejedben, hogy a városban helyezkedj el?

– A főiskolán Ibrány ösztöndijosa voltam, otthon már alig várták, hogy tanítani kezdjek. Akkoriban nagy szükség volt a frissen végzett pedagógusokra, egyszakos szaktanítóként két év után, 1965-ben már munkába álltunk, a második szakot az egész évfolyam levelezőként végezte. 1984-ig tanítottam az ibrányi Általános Iskolában; 1979-től már történelem szakos szakfelügyelő is voltam a nyíregyházi járásban.

– Ez nyilván folyamatos tanulást is feltételezett...

– Valóban, két nagy hobbim volt akkoriban, a beatzenekarom, és a tanulás. A zenekarral népszerűek voltunk, bejártuk a megyét. Egy ideig – tanártársaim nagy megrökönyödésére – hétféteken a helyi étteremben is játszottunk (hozzá teszem, a cigányzenekart váltottuk, és a zenével többet kerestem, mint tanárként...). A megjegyzéseket persze olyanok tették, akik inni jártak oda, miközben én dolgozni, de hát ez részletkérdés... Közben, természetesen, tanultam is, előbb Budapesten történelem szakos egyetemi diplomát, majd Debrecenben filozófia szakos tanári diplomát szereztem.

– Elég nagy tempót diktálhattál már akkoriban is, hiszen családot is alapítottál...

– Egy utcabeli leányt, Kató Juliannát vettem feleségül. Gyerekként is ismertük egymást. De akkoriban még nem volt vonzalom, ám amikor fiatal tanárként megláttam őt hazajönni a főiskoláról, fűlig beleszerettem. Hamar megfogalmazódott a döntés: feleségül kérem. Tiszta lelkületű, komoly embert ismertem meg benne. Idén vagyunk negyven éves házaspár.

– Volt azonban még valami, ami vonzott, hiszen Ibrányba haza menve erőt vett rajtad a régi korok iránti érdeklődés, ha igaz, még ásatásba is fogtál. Valóban így történt?

– Azt gondolom, az ilyesmi minden lokálpatrióta fiatal szakemberrel megeshet. A település múltjára vonatkozó írásos és tárgyi emlékek gyűjtését mindig az oktató-nevelő munka részének tekintettem. Eleinte ilyenekkel volt tele a szüleimtől megörökölt családi ház. A tanulók segítségével összegyűjtött néprajzi, történeti anyagból később, 1982-ben állandó helytörténeti gyűjteményt, múzeumot sikerült szervezni, melynek a működését azóta is támogatom. Tanítványaimmal sorra kutattuk a falu határában lévő dombokat, lehetséges régészeti lelőhelyeket. Így találtuk meg az egykori ibrányi vár alapjait is. De az már egy más történet, hiszen az első leletek megtalálása után szakemberhez fordultam, Németh Péter régészhez, aki akkoriban a szabolcsi földvárnál az ásatásokat irányította. Egyre többet talál-

koztunk, segített a majdani helyi múzeum megalapozásában. Közben jó emberi kapcsolat alakult köztünk. Arra azonban nem gondoltam, ami a végkifejlet lett: 1987-ben meghívott helyettesének a Jósa András Múzeumba. Szakmai akadály nem volt ennek, mert küszöbön állt doktori disszertációm megvédése, amelyre a következő évben került sor a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén. Dolgozatom témája, természetesen, Ibrány és a rétközi települések XVIII–XIX. századi története és néprajza volt.

– *Egyszerűen ott tudtad hagyni szeretett szülővárosodat?*

– Nem egyszerűen, de könnyen, mert úgy éreztem, Ibrány, illetve annak akkori vezetői nem viszonozzák ragaszkodásomat. Negyvenéves voltam, és nem is titkoltam, jól esett, amikor jelöltként többen rám gondoltak az általános iskola leendő új igazgatójaként. Nem sikerült – úgy látszik, érvényesült a mondás: senki sem lehet próféta a saját hazájában –, a hivatalos jelölt, majd kinevezett igazgató más lett. Nem sokkal később újra megcsillant egy lehetőség, igazgatót kerestek a gimnázium élére. Úgy éreztem, élvezem a tanári kar és a település vezetőinek bizalmát. Ez így is volt, mégsem jártam szerencsével. Ezúttal a megye akart mást oda helyezni, és erősebbnek bizonyult. Ilyen előzmények után kaptam felkérést a múzeum vezetőjétől. Talán sértődött is voltam kicsit, bennem élt a kétszer megélt elutasítás keserű élménye, így aztán szinte gondolkodás nélkül mondtam igent. Szerencsés kettős jött létre, mert Németh Péter távlatokban tudott gondolkodni, kiváló koncepciói és kapcsolatai voltak, de a részletekkel nem szeretett bibelődni. Én viszont szerettem szervezni, és következetesen végigvinni a dolgokat. Egyszóval jól kiegészítettük, megértettük egymást. Akkor lett „Az év múzeuma” a mi intézményünk, több beruházást valósítottunk meg, a Benczúr téren, és a múzeumfaluban is.

– *Mégis rövid ideig, mindössze három évig tartott az együttműködés... Mi okozta az ígéretes kettős felbomlását?*

– Ehhez az akkori viszonyok ismerete szükséges. Mi ketten akkor azt is el tudtuk képzelni, hogy ha majd 60 évesen Németh Péter nyugdíjba vonul, egy ciklus erejéig akár én, a fiatalabb követhetném őt az igazgatói poszton. A Megyei Tanács Művelődési Osztályán azonban másként döntöttek. Nem lehetett kitérni a felkérés elől: vállaljam el a Megyei és Városi Művelődési Központ vezetését. Kétségtelen, erre a posztra nem vágytam, nem is volt előzménye, de – fogalmazzunk így – meggyőztek, és volt már annyi tapasztalatom, hogy tudjam: nagyon nehéz szembe menni a „felsőbbség” elképzelésével. Valójában 1987-ben az egyik nagy megyei intézmény igazgató-helyettese voltam, s kézenfekvő volt, hogy egy hasonló másik vezetését rám bizzák. Egy nyugodtabb időszakban talán „nyugdíjas állás” is lehetett volna, de a megye legnagyobb közművelődési intézménye életében a rendszerváltás előtti évek voltak a legnehezebbek. A közpénzek elapadtak, ami megmaradt, annak értékét a harminc százalékos körüli infláció olvasztotta el. A társadalmi elvárások is megváltoztak, merőben új helyzetben új feladatokat kellett megoldani. Számomra a legnagyobb gondot az okozta, miként lehetne megtartani a munkahelyeket. Az örökös pénztelenségben a „megye” azt mondta, engedjem el a dolgozók egyharmadát, s akkor a maradéknak több pénz jut. Én azonban nem írtam alá elbocsátási határozatokat, hanem elkezdtünk vállalkozásokat szervezni. Az MVMK kebelében alakult meg az ILS nyelviskola, a Kulturális, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Központ (KIT), egy nyomda, egy utazási iroda, egy adótanácsadó, sőt Karády Katalin

Videószalon, amely a város első ilyen vállalkozása volt. Ezek többsége azóta is működik, munkát adva a művelődési ház egykori dolgozóinak. Különös feladatot, kihívást jelentett a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszak pezsgő közéleté. Sorra alakultak a civil szerveződések, a politikai pártok helyi szervezetei a jobb- és a baloldalon – szinte mindenki a művelődési házban kért helyet a rendezvényekhez. Nem volt könnyű megfelelni a sokféle igénynek – ne felejtjük el, mindez a létező pártállam idején történt, amikor még semmi sem dőlt el. Utólag visszatekintve azt gondolom, a legfontosabb dolgokat sikerült jól megoldani, de sokszor egybe folytak a napok. Hiába vettünk lakást Nyíregyházán, akkor is kevés volt az idő. Először 1990-ben szólalt meg a szervezetem „véscsengője”, infarktus közeli állapotban szállítottak kórházba. Felépülésem után az orvosok egyöntetű ajánlása volt, hogy váltsak munkahelyet, mert szervezetem nem fogja bírni a túlfeszített munkát. Számot vetettünk a családdal, a döntésben az is közrejátszott, hogy gyerekeink még tanultak – és felmentésemet kértem. Feletteseim méltányolták a helyzetemet; segítségükkel lettem a levéltár kutatószolgálatának munkatársa.

– *Végül is jó választásnak bizonyult...*

– Igen, mert a munka megfelelt a végzettségemnek és az érdeklődésemnek. Az itteni munka más, kiegyensúlyozottabb, kiszámíthatóbb, jobban tervezhető, mint a művelődési házé. Három évig tartott a kegyelmi állapot, a nyugalom, szervezetem regenerálódott. Igaz, a beilleszkedés után nem sokkal igazgató-helyettesi munkakört kaptam, de ez sem volt összehasonlítható a művelődési házban megszokott „pörgéssel”. Amikor elődöm, Gyarmathy Zsigmond nyugdíjba készült, szinte természetesnek tűnt, hogy ideiglenesen megbíztak a vezetői feladatok ellátásával. Csaknem fél év múlva azonban a megyei közgyűléstől öt évre szóló kinevezést kaptam. Bevallom, ekkor már nem kellett győzködni, megkedveltem a levéltári munkát. Számomra a levéltár a maradandóság és az állandóság szimbóluma. 1998-ban és 2003-ban sikeresen pályáztam újra. Terveim nagy részét meg tudtam valósítani, szép eredményeket értünk el. Ami gondot okozott, az nem szakmai természetű volt, hanem a szűkös anyagiak, és az ebből fakadó állandósult helyhiány. Másfél évtized után nyugodt lelkiismerettel adhatom át munkakörömet az utódomnak.

– *Ne siessünk annyira, hiszen az elhelyezési gondok ellenére mégis csak ebben az időben költözhetett új helyre a levéltár...*

– Ez igaz, de azóta is eltelt már tíz év, és megint kinőttük a helyünket. Az 1999. évi avatás nem kevesebbet jelentett, mint, hogy a levéltár több száz éves történetében először költözhetett önálló épületbe, ahol most is található, a nyíregyházi Széchenyi utcán. Óriási változást jelentett ez az intézmény életében, hiszen egy új épületet sajátos szakmai igényeink alapján rendezhettünk be – magunknak. A dokumentumoknak itt jó soruk lett: többnyire 16–18 fokos hőmérsékletű helyiségekben, 60 százalékos pártartalom mellett ideális a helyük. Akkoriban más megyékből csodájára is jártak kollégáink, most viszont ugyanezt tesszük mi a még újabbak esetében.

– *Azt mondd, a levéltár több száz éves történetében... Mióta van a megyének levéltára?*

– Az intézmény Szabolcs és Szatmár-Bereg megyék egyesítése után, azok levéltáraiból jött létre 1950-ben. Szabolcs vármegye levéltárát 1693-ban említik először, ekkor a kisvárdai várban őrizték. Az 1720-as években Nagykállóba került. Az új

megyeszékhely 1876-tól Nyíregyháza lett, ezt követően a levéltári anyagot is ide szállították. A teljes levéltár 1893-ban került Nyíregyházára. Szatmár vármegye levéltára eredetileg Nagykárolyban volt. Napjainkban ez az iratanyag a romániai Kolozsváron és Szatmárnémetiben, illetve egy kis része Nyíregyházán található. Bereg vármegye 1920 előtti iratai az ukrainai Beregszászban vannak. Az 1919 és 1923 közötti évekből Nyíregyházán is őrzünk kisebb mennyiségű levéltári anyagot Bereg, Ugocsa és Ung megyékről. Mai nevünket, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, 1991-ben kaptuk.

– *Melyek a legértékesebb kincseitek?*

– Vannak itt több tíz kilós, borjúbőrbe kötött jegyzőkönyvek, és ritka kéziratok is. Hetvenegy 1526 előtti oklevél van a levéltár birtokában, közülük a legrégebbi a XIII. század végéről származik. Figyelemre méltó a Szabolcs vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvek sorozata, amely 1550-től 1849-ig hiánytalan, míg a szatmáriak 1593-tól 1848-ig maradtak fenn. Nyíregyháza város iratanyaga 1753-tól, az újratelepítéstől szinte hiánytalan. A községi iratok csak a XIX. század végétől kezdődnek. A családi gyűjtemények közül jelentősebbek a Czóbelek, az Eötvösök, a Kállayak, a Kölcseyek és a Vayak iratai. A közel 400 kéziratos térkép segítségével főként szűkebb tájegységünk történeti múltja eleveníthető meg. A korabeli dokumentumok javarészt latin nyelven, kézzel íródtak, de magyarul írt bejegyzéseket is tartalmaznak. Az ilyenek olvasása, értelmezése speciális ismereteket kíván, ezért közkinccsé tételükre országos program született. Megyénkben Balogh István nyugalmazott levéltárigazgató az elsők között vállalkozott a vármegyei nemesi közgyűlési jegyzőkönyvek latin bejegyzéseinek lefordítására, kötetbe rendezésére. Így a kutatók, érdeklődők szélesebb köre számára is hozzáférhetőek. Munkája az 1593–1616 közötti időszakot öleli fel, regeszták, tartalmi kivonatok formájában. Mindezt most egy fiatalabb kollégánknak folytatja.

– *A régmúlt után térjünk vissza a mába; tehát kinőttétek az új levéltárat. Mi hiányzik most?*

– Nem arról van szó, hogy állandóan új igényekkel akarunk fellépni. Rohamosan növekvő mennyiségű új anyagot kell elhelyeznünk, feldolgoznunk, ez egy idő után újratermeli a helyszűkét. Több külső raktárban tárolunk nagy mennyiségű iratot, ezek ki- és beszállítása sok időbe és sok pénzbe kerül, ráadásul e raktárak nem levéltári célra készültek, így nem is tudjuk mindig szakszerűen tárolni az iratokat. Ugyanakkor a technika fejlődése korábban szinte elképzelhetetlen lehetőségeket kínálta, ha lenne pénz a hasznos, sőt esetenként „okos” berendezésekre: másolókra, digitalizáló eszközökre, szoftverekre.

– *Miért növekszik a korábbinál sokkal gyorsabb ütemben az elhelyezendő anyag; egyáltalán mennyi iratot őriz most a levéltár?*

– A mi munkánkban is a rendszerváltás volt a fordulópont, azóta ugrásszerűen gyarapodott az iratanyag. Most a négyszeresét őrizzük az 1990 előttinek, mintegy 6000 iratfolyómétert. Voltak egyszeri „nagy falatok”, amikor például hozzánk kerültek az MSZMP dokumentumai, a tanácsi iratanyagok, a megszűnt üzemek, intézmények dokumentációi. Ez valóban dömping volt. Azonban új történésekre is kell reagálnunk. Levéltárunk önkormányzati intézmény, így gyűjteménye nagyrészt az önkormányzatokhoz kapcsolódik, de figyeljük az élet más eseményeit is. Ilyenek

az új iparágak, mint például a számítástechnika. Ez zömmel a magánszektorban fejlődik, ám a jövő kutatója csak a levéltárban keresheti akár 50, akár 100 év múlva, hogyan is vert gyökeret megénkben ez az ágazat. Az újdonságok csak az elhelyezés miatt jelentenek gondot, szakmai szempontból minden eddiginél nagyobbak lettek lehetőségeink. Azonban nemcsak ezért érdekes ma a levéltárban dolgozni, hanem azért is, mert maga a szakma is megújult. Ezt nem mindenki veszi észre, de a szakmabeliek igen.

– *Melyek a legnagyobb változások?*

– 1990-ben, a rendszerváltással a levéltárak egyik napról a másikra nyitottá váltak. Fokozatosan felszabadították például azokat a titkos dokumentumokat, amelyekből korábban bőségesen volt: szigorúan titkos, szigorúan bizalmas, bizalmas, stb. A pártarchívum iratanyaga korábban csak külön engedéllyel volt kutatható, vagy még azzal sem. Ma a kutatást csak a személyiségi jogok korlátozzák. A mi levéltárunkban most már nincs titkos anyag, minden megismerhető. Ez lényegében teljes nyitottságot jelent. Egy másik, szinte forradalmi változás a kárpótlási-, illetve hadigondozási törvényekhez köthető, amikor több tízezer ügyfelünk szerzett tapasztalatot arról, hogy a levéltár milyen hasznos intézmény is lehet. Nálunk sok esetben van nyoma annak, hogy a vészterhes időkben elhurcolták valakinek a hozzátartozóját, sőt arról is, hogy egyesek milyen eszközöket, javakat vittek be a tsz-be. Ezekről mi nagyon sok igazolást adtunk ki. A harmadik, nyitottságot eredményező változás: szabaddá váltak a határon túli kapcsolatok, amelyek korábban meglehetősen formálisak voltak, jobbára az állami ünnepekhez kötődtek. Most elmehetünk például Ungvárra, Szatmárnémetibe, Kolozsvárra és az ottani kollégák segítségével megnézhetjük a megyénkre vonatkozó iratokat. Mindezek miatt jelentősen nőtt a kiadói munkánk. 1990-ig a levéltárnak mindössze tíz kiadványa jelent meg, az elmúlt másfél évtizedben pedig több, mint ötven, köztük kétnyelvűek is, például magyar–román, magyar–német tanulmánykötet, utóbbi Nyíregyháza testvérvárosa, Iserlohn levéltárával közösen. Különösen a forráskiadványok értékesek, amelyek megkönnyítik a kutatók munkáját.

– *Említetted, hogy a technika, az informatika gyors fejlődése ugyancsak befolyásolhatja a levéltári munkát...*

– Szinte forradalmi módon. Amikor én a levéltárba jöttem, a kilencvenes évek elején vettünk egy „sorkizárós” írógépet, aminek csodájára jártak a munkatársak, azzal készültek első kiadványaink. Ma már minden munkatárs szobájában számítógép van, internetes honlapunk működik, elektronikus levélben tartunk kapcsolatot öt földrészben élő ügyfeleinkkel. Korszerű (és drága) mikrofilmolvasónkkal többszörösére lehet nagyítani az oldalakat, s egy gombnyomásra ki is nyomtatja azokat, ügyfeleink azonnal el is vihetik. Sokszor papír sem kell, CD-re is kiírhatjuk. Ezek is hatalmas változások a korábbi kézi munkához képest, de a szakma számára még többet jelent, hogy 2007 év végétől működtetjük az elektronikus levéltári nyilvántartó rendszert. A levéltárban ugyanis különösen fontos a jól áttekinthető, gyorsan kezelhető nyilvántartás, hogy egyáltalán tudjuk, mi található nálunk. Szintén fontos a digitalizálás, az elektronikus képalkotás. Ugyanis a több száz éves, ritka iratokat nem lehet állandóan kézbe adni, hiszen a gyakori használattól hamar tönkremennének. Az ilyenekről ezért elektronikus felvételeket készítünk, amit aztán annyiszor lehet megnézni, ahányszor az ügyfelek akarják. Sőt, sok mindent fel is

teszünk a világhálóra, tehát be sem kell jönni azért a levéltárba, hogy régi iratok között tallózhassanak az érdeklődők. Ez utóbbi természetesen még csak a levéltári anyag igen kis részére terjed ki, de gyarapszik; idő és pénz kérdése.

– *Mennyibe kerül mindez a megyének?*

– Idei költségvetésünk 102 millió forint. Ebből fedezzük a huszonnégy fős, jól felkészült, tudományosan képzett munkatársi csapat bérét, a létesítmények fenntartását, fejlesztését, rendezvényeink, kiadványaink költségét.

– *Sok érdekes dokumentum bújlik meg a kötegekben, dobozokban, talán még borzongató titkok is...*

– Mindegyikre van példa, bár a mi levéltárunkban, mint mondtam, most már nincs titkos anyag, minden megismerhető. Számomra mindig az emberi sorsok a legemlékezetesebbek, az, hogy kiváló emberek a régmúltban miként hoztak önzetlenül településük, környezetük javát szolgáló előrelátó döntéseket, vagy mások miként tudták megőrizni tisztességüket nagyon nehéz időszakokban, és hogyan szemlélik utólag a megpróbáltatásaikat. Az is tanulságos, miként jutnak elhatározásra, hogy behozzák féltett kincseiket a levéltárba, sokszor olyan értékeket, amelyekről tudtuk, hogy léteznek ugyan, de nem sikerült hozzáférnünk. Néha meglepő fordulatok történnek, évtizedek után világosodik meg egy döntés háttere.

– *Mondanál ezekre példát?*

– Szívesen. Levéltárunk számos életút-interjút őriz. Ezek nem napi közzétételre készültek, hanem „a” történelem számára, hogy később – esetleg csak az interjút adók halála után – szolgálják az egykori történések jobb megértését. Ilyen megfontolásból kezdeményeztem egy beszélgetéssorozatot Bán Istvánnal, aki református lelkészként 1956. október 31-én a forradalmat támogató beszédet mondott a Nyíregyházi Rádióban. (Ma márványtábla emlékeztet az eseményre az egykori rádióépület falán, amelynél 2007-ben én mondhattam az avatóbeszédet.) Bán István egyházi pályafutását a megtorlás idején a hatalom ellehetetlenítette, sokáig börtönben ült. A kétezres évek elején beszélgettem vele, és szinte hihetetlen történetet mondott el. A börtöncellában egy püspökkel, egy honvéd tábornokkal, egy katolikus pappal és egy tanárral volt összezárva, s egy hatalmas méretű szőnyeget csomóztak, amely két évig készült. A vége felé egyiküknek eszébe jutott, kellene valami jelet tenni bele, hátha egyszer kiderül, hová került. A rendszerváltás után Bán Istvánt kitüntették, s a Parlament-beli ünnepségen beszélgetőpartnerem ismerősnek találta a szőnyeget. A pezsgőzésnél kis fondorlattal sikerült felhajtania a sarkát, s második próbálkozásra megtalálta a jelet...

– Az év elején felhívott telefonon egy ismerősöm, s elmondta: itthon van Párizsból egy idős férfi, aki dokumentumokat szeretne átadni a levéltárnak. Magam is meglepődtem, amikor másnap egy autónyi (!) rakománnyal – mint később kiderült, valóban értékes dokumentumokkal – megérkezett Szendy Lajos 71 éves nyugalmazott villamosmérnök. Elmondta, Büdszentmihályon született, és 1956-ban emigrált Franciaországba. Ott részt vett a magyar szabadkőművesek, a Martinovics-páholy mozgalmában, s annak rendkívül gazdag iratanyagát gyűjtötte össze, amit eddig párizsi lakásán tárolt. Hozzátette: szeretné a dokumentumokat biztonságban tudni, illetve a kutatók számára hozzáférhetővé tenni. A jegyzőkönyvek, címjegyzékek, könyvek történész-szempontról is értékesek, némelyikből csak az az egy

példány ismert, amely hozzánk került; most kezdjük az adomány részletesebb feldolgozását.

– *Munkád mellett hosszabb ideje óraadó tanár vagy a Nyíregyházi Főiskolán. Mit tapasztalsz, miként látják történelem szakos diákjaid tankönyvek alapján a legújabb-kori történelmet, amelynek egy részét magad már felnőttként éltél meg?*

– Most valóban huszadik századi történelmet tanítok, 1918-tól napjainkig. Tanítani nagyon szeretek; a főiskolán 1986-ban még Hársfalvi Pétertől kaptam lehetőséget, aki a történelemoktatás kiemelkedő személyisége volt, és megalapította a történelem tanszékét. Rövid ideig a levéltár vezetője is volt – az idén lenne nyolcvan éves, a kerek évforduló alkalmából emlékülést rendezünk. Egyébként a Szemle főszerkesztőjeként is ő kötött először a megye folyóiratához, cikkeket kért, és közölt tőlem. Visszatérve az eredeti kérdésre, először a „Bevezetés a történettudományba” című stúdiumot kaptam, később XIX. századi egyetemes történelmet tanítottam néhány évig, az utóbbi időben pedig, már több, mint egy évtizede, az elmúlt hetven esztendő a témaköröm. A hallgatók többsége valóban csak a könyvekből, esetleg szülei elbeszéléseiből ismerheti ezt az időszakot, személyes tapasztaltuk koruknál fogva nincs. Történelem-szakosok lévén az átlagosnál jobban érdeklődnek ugyan e korszak iránt, sok tehetséges hallgatóm is van. Mégis azt mondom, az egyetemi-főiskolai oktatásban bevezetett bolognai rendszer nem mindig ösztönöz az elmélyültebb ismeretekre. Most is volt tiz hallgatóm a hetvenből, akik nem jöttek el vizsgázni, kreditpontjaikat majd másképp szerzik meg. Mások igazán jó teljesítményeket produkáltak, érdeklődéssel fordulnak a közelmúlt eseményei felé.

– *Még alig beszéltünk a családdodról...*

– Feleségem tanítónő, nyugdíjazásáig a legkisebekkel, az I-IV. osztályosokkal foglalkozott. Kivéve, amikor engem helyettesített. Ugyanis amikor beszélgetésünk elején arról volt szó, hogy én folyamatosan tanultam, akkor annak sajátos ára volt. Általános iskolai igazgatóm továbbtanulási szándékomra azt mondta, nekem minden szükséges végzettségem megvan, az iskolának nem érdeke, hogy tovább tanuljak, útiköltséget fizessen, tanulmányi szabadságot adjon. Megakadályozni viszont nem akar, tehát azt megengedi, hogy a távollétemben óráimat a feleségem tartsa meg. Így szereztem én középiskolai tanári diplomát... Lányaink is kötődnek a pedagógusi munkához. Zsuzsa a Nyíregyházi Főiskola angol tanszékén PhD minősítéssel rendelkezik, angolt tanít, férje, Koncz Gábor középiskolai tanár. Csilla is angol szakon tanult, de megfejelte a joggal, és most ez utóbbit hasznosítja az APEH jogászként. Az ő férje, Takács Péter közgazdász, vállalkozóként dolgozik. Négy unokánk van a két családban, két lány és két fiú – feleségem legnagyobb örömére. Persze, én is alig várom, hogy lássam őket.

– *Azt mondd, nyugdíjba készülsz. Tevékeny ember vagy, energiával tele. Felkészültél a nyugdíjas évekre?*

– Azt gondolom, igen. A főiskolán a korábbinál több órám lesz, alighanem két napra kell majd beosztani. Az önkormányzati választásokon, 2006-ban Ibrányban képviselőtestületi tagnak választottak, a közművelődési, közoktatási, valamint a szociális és egészségügyi bizottságok tagja vagyok. Segítem a város lapját, amelynek létrehozásában másfél évtizede szerepet vállaltam, s talán a megye egyetlen olyan helyi újságja, amely XVI. évfolyamában jár, írói, szerkesztői társadalmi munkában

készítik. Majdnem önfenntartó, költségvetésének mindössze 20 százalékát adja a város. Mindezek bőven adnak tennivalót. Egy ideig még a Szemlében vállalt feladatoknak is eleget tudok tenni, bár legyünk reálisak: ez inkább a levéltár-igazgatói tisztségemnek szól, e háttér nélkül csak ideig-óráig lehet megfelelni a feladatoknak. És ott van a házunk, nagy kerttel, Ibrányban, a hétvégi ház, és a magam építette hajó a Tisza-parton, ezek a Nagy-család nyári találkozóhelyei... szóval, alighanem egy percig sem fogok unatkozni.

– Miért vonzódsz annyira Ibrányhoz? Hiszen évtizedek óta sok minden Nyíregyházához köt, itt élnek gyermekeitek, unokáitok, van itt lakásotok, szívesen fogadnának civil szervezetekben... Bár kétségtelen, a mérleg másik serpenyője is súlyos: szülővárosodról van szó, amely díszpolgárává is választott, hatodikként, amióta ilyen kitüntető címet egyáltalán odaítélnek...

– Kétségtelen, sok minden Nyíregyházához köt. Ám nekem szenvedés az emeletes ház, bezártnak érzem magam, legfeljebb télen viselem el. Ibrányban szeretek a házunk kertjében dolgozni, gazdagítani a Tisza-parti családi telket, kiülni a hajómra. Maga Ibrány izgalmas hely, amely tevékeny lakói munkájának eredményeképpen jutott el oda, hogy most kellemes kisváros, körzeti központ, ahol jó élni. Hétszáz éves település, amelynek minden korban voltak kiemelkedő lokálpatrióta személyiségei. Ilyen volt többek között az 1604-ben Bocskaival egyezséget kötő hajdúkapitányok egyike Ibrányi Ferenc, vagy Ibrányi Mihály, szintén hajdúkapitány, aki 1636-ban és 1644-ben I. Rákóczi György egyik hadvezére volt. Ibrányi László 1672-ben már kuruc vezér, előbb Thököly Imre, majd II. Rákóczi Ferenc ezereskapitánya. A XV. század közepén épült az ibrányi vár, amely a későbbiekben meghatározó szerepet játszott a település sorsában. Később más fajta változások határozták meg a település sorsát, az 1860-as évtizedben végrehajtott Tisza-szabályozás, a Belfő- és a Lónyai-csatorna építésének következtében a rétközi táj arculata megváltozott, eltűnt a vízivilág. 1900 táján az ibrányi uradalmak a térség legjobban gépesített birtokai lettek. Elsőként alakult meg a környéken a hitelszövetkezet, 1920-tól a hangyaszövetkezet révén is bekapcsolódtak az országos kereskedelmi körforgásba. A harmincas évek végére Ibrány modern településsé vált: vasútállomása, postája, villánya, osztott iskolája, óvodája, gyógyszertára, orvosa, állatorvosa volt. Vidéken elsőként itt osztottak földet a Károlyi-féle reform keretében. 1945-ben 1142 igénylő 4240 hold földet kapott. A szövetkezés régi hagyományai újraéledtek. 1946 nyarán kereskedelmi céllal népi szövetkezetet hoztak létre. Ma már kevesen tudják, hogy 1948-ban az ország első népi szövetkezetének megalakításáért öt ibrányi kapott Kossuth-díjat: Czifronics Mihály, Cseke Bálint, Géczy Gyula, Németh Sándor, Tarr Imre. Akik elkerültek Ibrányból, és országosan ismert emberek lettek – mint például a politikus Berecz János, a színművész Hegedűs D. Géza, a diplomata Kovács István –, mindig segítették a települést, amely tizenöt éve városi rangot kapott. Ibrány ma reneszánszát éli. Van városias központja, vannak távlati tervei. Hiába volt a közelmúltban jelentősebb település Búj, Gáva, Nagyhalász, ma vitathatatlanul Ibrány a térség központja. Ez egyértelműen az ibrányi embereknek, közöttük a város vezetőinek köszönhető, akik számára ez a település mindig többet jelentett, mint lakóhely. Számukra, számomra itt kezdődik a haza. Ezért szeretem szülővárosomat és tisztelem annak lakóit.